

ՄԱՏՆԵՐԻ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԱՎԱՐԿՆԵՐ

ՆՂԻՃԷ ՎԵՐԻ. ՆԻ ԻՐ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԱՆՈՑ ՊԱՏՄԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ. Մատնեղրական - պատմական ուսումնասիրութիւն: Գրեց Ն. Ներ-ՍԷՍ Վ. ԱՎԻՆԵԱՆ. Մասն երկրորդ. 1936, Վիեննա, Միխրաբեան Տպարան. էջ 406. գին 4 ժրան՝ զոյգե-րիական:

Ինչպէս կը տեսնուի, այս գիրքը երկրորդ մասը՝ այսինքն ուղղակի շարունակութիւնն է միայն (էջք 400 - 806) նոյն անուն տակ 1932ին հրատարակուած առաջին մասին: Անոր վրայ Սիոնի 1933 տարուայ Ցաւնիսի թիւին մէջ գրուած մատենախառականով էլ պարզած էինք արդէն մեր տեսութիւնը բարձրօրէն հմտաւից այս ուսումնասիրութեան վերաբերմամբ: Այս նոր չորս հարիւրեակ մը և աւելի էջերուն վրայ, որուն վերջին մասը գերմաներէնով ամփոփուածն է աւելի էջերին, նեղիական մատենագրական, պատմա-բանական և լեզուական ինքնուրու մանրախոյզ ապացուցումներով կը շարունակէ իր փաստաւր կուրիւնները ի մասին մատենագրական անասելի այն կեղծարարութեան, որուն ենթակուած կը համարի սեւեռամտածօրէն՝ է. զարու գրիչ մը, 573 ի վարդապետ պատերազմին մասին Զ. դա-րուն յօրինուած գրական հրաշակերտ մը խեղա-կեղծելու համար ի պատմութիւն 451ի վարդա-նանց պատերազմի: Այս անգործ և կը կրկնէք, և թերեւ աւելի չեղտուած զգացումով մը, թէ Ն. Ավինեանի այս կարեւոր գործը, իր երկու մա-տերով միասին, եղիչէի հարցը կը փոխադրէ ընդ լայն և ընդ երկայն լուսաւորուած գետնի մը մէջ, էշմարիտ անկենսազարմ մը կազմելով անոր բանասիրական ջննութեան համարուն վրայ: Եւ տակաւ այդ ամէնը դեռ բաւական համոզիչ չենք գտնուի՝ է. դարուն խաբարգրիչ մը կողմէն կա-տարուած կեղծարարութեան ի հաստատութիւն: Զաւանական է, ինչպէս ուղարմ էինք ըսել մեր առաջին մատենախառականին մէջ, թէ Զ. դարուն, Նշանաւոր գրիչ մը (եղիչէի անունով կամ ոչ) Մա-միւրեանց զուլը փառաբանելու դիտումով գրած ըլլայ, փարպեցոյ յատակագծին վրայ բայց իր ժամանակի պատմական զէնքերու և զէպքերու տպաւորութեան տակ, Կարմիր վարդաւի ան-ուան կապուած պատերազմին պատմութիւնը, որ, իբրեւ այսպիսի նմարքով մը պատարասուած գործ, կրնայ ունենալ անուշտ պատմագրական թերութիւններ, բայց թէ Ե. դարուն, կամ աւելի վերջ նոյն իսկ — ինչպէս քանիցս կը ձգտի Ն. Ավինեան կարծես ակնարկել — փարպեցոյ տուեալներով, յինքնէն կամ այլու տակ ան-ներով, զեղչումներով և ետևաւորումներով բո-լորովին փոփոխուած ըլլայ Զ. դարուն գրուածը, ներուի մեզ ըսել՝ այդ կէտը կը մնայ տակաւին

բաւական հետաքննելի: Մատենագրական այդ-պիսի երեւոյթները, յաւելում՝ զեղչում և ետևա-ւորութիւններ, զորս Ն. Ավինեան մասնաշնչած է այլու, փարպեցոյ՝ փառասոյ Ռիզաւիգի ևն. զործոց համար ևս, կրնան հոգ և պատահած ըլլալ ձեռագրի զիպուածական կամ դիտարկելու հի-կանքներով: Նոյն ինչն եղիչէի երկաթագիրն ալ օրինակի մը քանի մը հաստածները, զորս հրա-տարակցելնք Սիոնի 1932 թուական թիւին մէջ, կը հաստատեն այս պարագան. իսկ պատմական անհղուածութիւններն ալ կրնան երբեմն բացատրուիլ իբրեւ յետաժողով ընդմիջարկութիւններ: Գալով լեզուաբանական տեսակէտին, որով Ն. Ավինեան քանիցս կը փորձէ տարբերել Սկզբնականին եւ իմբագրականին հայերէնը և ըստ այնմ երկաթա-լիւնի ժամանակը, կարելի է արդեօք ձ. և է. դարերու հայերէնին վերաբերմամբ ևս տեղօրէն կիրարկել ստուգանիչ այն կանոնը, որ բուն Ոս-կեղագրական գրուածքներուն տալիւ նոյն իսկ բա-նաւոր լի թուիր ինչ ինչ պարագաներու մէջ, եւ յետոյ, ի՞նչպէս մեկնել, խաբարգրական՝ եղիչէն ընդունելու պարագային, ըլլող բնականներն իսկոյն բացարձակ անգոյ զանալը: Զնար էր ծր-ծրագրոյն յանձնարարութեան վրայ և այնքան սքանչելի յաջողութեամբ յօրինուած հայրենա-սիրական այնպիսի գործ մը սպասաւորու կը-րուէր՝ չքանայ, ժամանակաւ ամենէն մերձուր պատմագիրներուն՝ Սերբոսի, Ասողիկի և այլն ան-գամ անձնաօթ մնացած լինելու աստիճան: Այս հարեանցի Նկատողութիւններով չենք ուզեր և չենք իսկ կրնալ անուշտ բոլորովին ակարացնել Ն. Ավինեանի փաստարկութիւնները: Բայց իրա-ւունք կը համարենք նոյն ատեն խորհիլ թէ, մինչ-և որ եղիչէի ընդգրկը գէթ մերձաւորապէս չը վերահաստատուի բաղմաթիւ գրչագրիներու օ-րինակներու և այս մատենագիրներու մօտ իրմէն կամ մէջերումներու համեմատական ջննու-թեամբ, ինչպէս վերը տեսնաք Վաստայ ծանրու Արեւելեան հրատարակութեանը մէջ, կամ գէթ ինչպէս են փարպեցոյ՝ իօրենացոյ և Ագա-թանգեղոսի թիֆլիսեան հրատարակութիւնները, արգար չէ անոր ընդգրկած բաղմաթիւնեան մասին ծանրակշիւ եղրակացութիւններ ընել: — Բարեխախտաբար Ն. Ավինեան պիտի շարունակէ տակաւին իր ուսումնասիրութիւնը երբոր մասի մը մէջ և, ուր պիտի խօսի այն գրքի վերա-ւորմանը մէջ Նշանաւորած քանի մէկ մատե-նագրական և պատմական կէտերու: Ինչպէս և եղիչէի պատմութեան և անձին հայոց այլ խըն-դիւններու մասին: Լուսագրին է անուշտ, սպասել այդ մասին ևս ի լոյս ածուելուն, իր գործին ամբողջման վերաբերմամբ հանգամանօրէն ար-տայայտուի կարենալու համար: